# ISLAMSKA FILOZOFIJA – OD POSTANKA DO DANAS

Seyyed Hossein Nasr, Islamska filozofija – od postanka do danas, Centar za kulturu i edukaciju "Logos", Tuzla, 2018.

Djelo *Islamska filozofija od postanka do danas* (*Islamic philosophy from its origin to the present*, State University of New zork Press, 2006) Seyyed Hossein Nasra, koje sada možemo čitati i na bosanskom jeziku zahvaljujući prevodu Rusmira Šadića, u izdanju Centra za kulturu i edukaciju „Logos" (20018), prestavlja izuzetno djelo čiji je cilj objasniti značenje i značaj islamske filozofije u svijetu, kao i specifičnost njenog pristupa stvarnosti. Nasrova osnovna teza je da je razumijevanje zbilje u islamska filozofiji suprotno tezama modernizma i postmodernizma, čime on slijedi tradicionalne predstavnike perenijalne misli poput Rene Guenona, Anand K. Commarswamya i Frithjof Schouna. To je stoga što moderna misao predstavlja svojevrsno zastranjenje u odnosu na tradicionalni pogled ne samo istočnih civilizacija već i u odnosu na Zapadnu filozofsku misao starog, srednjeg i ranog novog vijeka. Naime, prema Nasru, filozofija kao takva je ukorijenjena u poslaničkoj misli, što je evidento još u staro-grčkoj filozofskoj misli, te je tek odnedavno istrgnuta od svoje izvornosti. Ovo je posebno jasno ako se analiziraju fragmenti Parmenida, Epimenida, Empedokla, Anaksagore, Sokrata i drugih.

Ukratko, za Nasra, modernističko-scientistički pristup svijetu jeste uzrok čovjekovog otuđenja i njegovog odvajanja od sakralnog, poslaničkog, odnosno suštinski zbiljskog, a koje se zrcali u abrahamovskim religijskim tradicijama, ali i drevnim mediteranskim i iranskim religijama, te šamanizmu i budizmu „koji naglašavaju nivoe svijesti, a ne nivoe objektivnog postojanja" (str. 21). Sve ove tradicije, u skladu sa naukom perenijalne filozofije (*philosophia perennis*), imaju korijen u božanskom nadahnuću koje je čovječanstvu saopšteno od strane iznimnih i odabranih ljudi. Sadržaj koji je u ovoj formi „spušten" u svijet jeste sadržaj o kojem su prvi filozofi filozofirali, te je tako božanska riječ osnova na kojoj su se bazirale drevne civilizacije i kulture sve do današnjih dana, a što je dogmatski zanegirano tek od nedavno u kontekstu modernističke ideologije. Govor o zbiljnosti, koji je objavljivan poslanicima, tako je od čovjekovih početaka bio osnova mišljenja i nauke. Upravo zbog toga filozofija je uvijek podrazumijevala intelektualno aktivnost i duhovnu praksu, tj. ona je kao zanimanje za mudrost uvijek bila

bliska i išla na korak uz teologiju.

U kontekstu islamske civilizacije, koja do danas njeguje gore opisanu vezu između poslanstva i nauke, filozofija je povezana (ili čini poveznicu) sa naukama, sufizmom i kelamom. Ova veza započinje sa poslanikom Idrisom, koji je po ideji perenijalista identičan sa Hermes Trismegistusom, i zasniva se na vezi između značenja „falsafa" i „hikma" – filozofija u tradicionalnom smislu je rezultat uma mudraca koji je prosvijetljen svjetlom božanskog intelekta i otkrovenja. Mudrost je tako uvijek vezana za religijsku duhovnost, te je svaka tenzija između više intelektualističkih i tradicionalnih krugova predstavljala kreativnost unutar jedinstvenosti islamske civilizacije (str. 57). U kasnijoj fazi svog razvoja islamska filozofija se sve više počinje odnositi na ezoterizam, iluminaciju i gnozum iako ostaje pod uticajem aristotelijanskog racionalno-analitičkog pristupa zbilji. Najvažniji mislioci koji su uticali na ovakav tok stvari su svakako Ibn Sīnā, Ibn Arabi, Suhrawardi i Sadr al.Din Shirazi.

U svrhu historijskog ali i problematskog uvida u ovako opisan razvoj islamske filozofije, Seyyed Hossein Nasra dijeli svoju knjigu na četiri dijela. Prvi dio objašnjava značenje islamske filozofije i njene specifičnosti, kao i historijski kontekst u kojem se ona razvija, gdje Nasr pobliže razjačnjava odnos između filozofije i poslaničke mudrosti, ali i pogreške u koje su mnogi moderni intepretatori uglavnom sa Zapada zapadali zbog svog ograničenog pristupa i specifičnog poimanja svrhe filozofije i prirode intelekta. Drugi dio opisuje formiranje i razvoj prvih filozofskih pojmova i načela unutar islamske civilizacije, značaj i mjesto Ibn Sīne kao najvećeg filozofa ovog perioda, nastajanje sistematske ontologije i metafizike na osnovu razlikovanja značenja egzistencije i esencije, te postavicenijansku islamsku misao i razvoj nauka o bitku. Treći dio redefiniše kontekst islamske filozofije i detaljnije opisuje njen razvoj u djelima Umar Khayyama, azerbejdžanske i širaske škole, isfahanske škole, te posebice u djelima Mulla Sadra, a sa skretanjem pažnje na kontinuitet u rezvoju filozofske misli u Perziji od isfahanske škole do i danas žive teheranske škole. Četvrtio dio dodatno razjašnjava odnos islama i modernog mišljenja te prilike i razlike unutar islamske civilizacije u prošlosti i danas, naglašavajući da je kriza islamskog svijeta uzrokovana nazorom da je poslanstvo zbilja koja nije povezana sa aktivnstima uma, već isključivo sa vjerom i praksom (str. 353). Naime, po Nasru, poslanstvo i objava jesu primarni izvor znanja, a ne samo sredstvo za usvajanje zakona moralnosti (str. 337) – upravo je ovo osnovna misao vodilja na kojoj je bazirano djelo *Islamska filozofija od postanka do danas.*

Temelj islamske filozofije je Ibn Sīnina distinkcija između egzistencije ili bivanja (*wujūd*) i esencije ili biti (*mahiyya*). Značenje *wujuda*, u skladu sa Aristotelovim naukom o značenju ‹bitka› (*to on*), prevazilazi svaki rod i definiciju. Distinkcija između bivanja i biti je osnovno polazište svakog mišljenja o zbilji, budući da nam neposredna percepcija svake stvari nameće uvijek dva pitanja: ‹da li to jeste› (*hal huwa*) i ‹šta to jeste› (*ma huwa*), a sâmo značenje *wujuda* tu predstavlja najopštiji koncept pomoću kojeg se razumijeva svaki drugi koncept (str. 94-95). *Wujūd* tako u islamskoj filozofiji uslovljava i spoznaju i stvarnost; spoznaju kao najopštije značenje, a stvarnost kao absolutnost svega što jeste.. Razumijevanje *wujuda* i njegovog odnosa prema esenciji tako ostaje do danas osnovno pitanje raznih škola islamske filozofije. Ovo ne čudi s obzirom da islamski filozofi bitak u univokalnom smislu poistovjećuju samo sa Bogom, dok s druge strane uzeto ekvivokalno ovaj pojam označava bitak bića koji je kao aktuelnost u suprotnosti sa čitim potencijalitetom esencije bića po sebi. Upravo u ovom kontekstu svi filozofi islamske civilizacije nakon Ibn Sīne govore o akcidentalnosti *wujuda* u svakom kontingentom biću; zapravo, kontingencija ovdje i znači akcidentalnost bivanja, iz čega se se dalje izvodi dokaz za egzistenciju Boga, budući da značenje kontingencije po sebi podrazumijeva ne bivanje, pa stoga mora postojati nešto što je po sebi nužno (str. 98-101). Zbog toga bavljenje svijetom na adekvatan način uvijek podrazumijeva umovanje o Bogu, budući da sva kontingentna egzistencija počiva na određenju Nužnog Bitka (*wajib al-wujūd*). Ovo je centralni problem prema kojem se orjentisala sva post-avicenijanska misao, među kojima Nasir al-Din Tusi, Suhrawardi, Sadr al-Din Muhammad Dashtaki, Mir Damad, Sadr al-Din Shirazi i mnogi drugi čije doprinose autor obrazlaže u ovom djelu.

Knjiga *Islamska filozofija od postanka do danas* Seyyed Hossein Nasra predstavlja jedan od najvažnijih radova u izučavanju islamske filozofije kao takve, a ne samo kao tradicije koja je pomogla u transferu antičke mudrosti u Europu. Fokus ovog djela je i problematski i historijski, ona objašnjava osnovne probleme islamske filozofije kao i razvoj od njenih početaka do danas, sa strogim naglaskom da je to još uvijek živa filozofska tradicija, tj. način filozofiranja koji se još uvijek razvija, te koji je kao takav protuteža modernističkom i post-modernističkom poimanju svijeta. Ova knjiga je zato nezaobilazna za sve one koje zanima, ne samo islamska filozofija, ili historija filozofije, već filozofija kao takva, jer ukazuje na to da ono što je dominantni način filozofiranja danas nije bez alternative.

Vladimir Lasica